

1944 De sa han tjenestegjorde ombord på Tirpitz

Denne overskriften er for utrolig - derfor er dette kapittelet litt spesielt. Og hvorfor har vi ikke tidligere hørt noe om dette fra den det gjaldt? Svaret er ganske så enkelt: hvem ville vel gå rundt å snakke om det? Først fordi ingen ville tro det, og for det andre fordi det gjaldt en tjeneste for fienden. En ville lett kunne bli stemplet som landsforræder, slik utfallet ble. Det smarteste var nok i alle henseende ”å holde kjeft”.

Ramberg i Haltdalen ble fradelte Drøivold i 1912 til Andor Mathias Kristiansen Ramberg (1881-1971). Andor er et navn som ikke er så meget brukt, og for meg hører det Nord-Norge til, uten at jeg kan forklare det. Trolig henger det sammen med mine litterære tilegninger. Joda, Andor kom fra Lofoten. Lofotfiske svikket og Andor dro på anleggsarbeid, først til Ofotbanen og deretter til Trøndelag. Her havnet han som slusk ved Kjøli gruver (mellom Tydal og Ålen), hvor han med stor sannsynlighet traff Ingeborg Johnsdatter Drøivold (1885-1939), som var kokke på gruva. Det synes ikke som hun gjorde noe inntrykk på Andor, for han reiste nordover igjen. Men Ingeborg var ikke av de som trodde at hele verden falt for henne, så hun skal visstnok ha sendt et telegram nordover, og dermed innfant Andor seg hos Ingeborg ganske så raskt. De giftet seg i 1907. Grunnlaget ble nok lagt på Kjøli gruver. Derfor et bestemt telegram nordover med antydning om at han hadde vært innom ei anna gruve litt uforsvarlig. Rambergfamilien var ikke av de som stakk av fra sitt ansvar.

Det ble gjort malmsfunn ved Kjøli i 1766. Tidlig på 1900-tallet ble det stor aktivitet, som holdt seg frem til omkring 1920 i regi av private firmaer. Flere hus ble bygd, og det var en taubane ned til jernbanen ved Reitan. På det meste jobbet det omkring 300 mann ved gruvene på Kjøli. På 20- og 30-tallet var det dårlig med drift. Etter flere kommunale forsøk, ble gruva til slutt lagt ned i 1941. Husene er nå revet, men det står igjen et mindre hus som Turistforeningen benytter som selvbetjeningshytte. Veltene er dekket med fiberduk og morenemasse for å hindre tilsiget av tungmetaller til vassdragene. Lynet under tordenvær har en viss forkjærlighet for området.

Det er en liten merkverdighet, at her jeg nå sitter og skriver disse linjer, titter jeg bort på Kjøli gruver. Tilfeldigheten vil det slik at jeg i disse dager er på hytta mi som ligger ved Øvlingen langs Riastvegen på grensen mellom Tydal og Holtålen. Nå er det ikke slik at jeg løper opp til Kjøli før frokost hver dag, men turen er ganske så obligatorisk - hvor jeg koser meg på vandringen over Grønlivola mot Kjøli. Trolig har jeg Tydals høyeste beliggende hytte, ønsker i alle fall å tro det - og vi sju som ligger her langt over tregrensa og ser over hele Sylane, mener oss for riktig fjellfolk å være, og anser våre hyttekollegaer rundt Stugusjøen for å

tilhøre tangfolket. Der nede er det vel mest kråkeboller og brannmaneter, så slike blander vi oss ikke med! Eller som Henrik Ibsen sa det:

Nu er jeg stålsatt,
jeg følger det bud
- der byder i høyden at vandre.
Mitt lavlandsliv
Har jeg leved ud,
Her oppe på vidden
er frihet og Gud
- der nede famler de andre.

Jeg følte jeg kunne tillate meg denne lille avstikkeren, nå når jeg har fortalt om ei riktig tangloppe som dro til fjells og fant sin skjebne i ”mitt eget rike”. Andor Ramberg fikk etter hvert fast arbeid på jernbanen, på Dovrebanen, på Støren og i Haltdalen. På den tiden var det vel slik at kun en fra hver familie kunne få arbeid på jernbanen. Med tiden fikk de 10 barn. Det var en ganske så typisk jernbanefamilie, med litt flytting og en stor ungeflokk spredt over 20 år. Mor Ingeborg dør brått i 1939, kun 54 år gammel. Yngst i ungeflokken er Bjarne på 12 år. Og så kom krigen. Inngangen til tenårene, gjennom savnet av mora - og senere mot de voksnes rekker i et hørtatt land, ga naturlig grobunnen for de valg Bjarne tok. Drøivoldgrenda og Haltdalen generelt lå ganske så skjermet til, og kan vel ikke akkurat sammenlignes med Stalingrad. De merket knapt krigen. Men de merket at ”ho mor” var borte, selve ankeret - den tryggeste havn for enhver tenåring. Og Bjarne var ikke alene om sine tanker: ”*Bare vent til jeg blir konfirmant - da stikker jeg*”.

Bjarne Ramberg

Depresjonen i 1929, og de harde 30-årene skapte en ny trend - som kun avbrudd og forsterket av krigen - varte til om lag 1970. Den kan vel best formuleres i uttrykket: ”*dra til sjøs*”.

Tusenvis av unge gutter bare ventet på å bli konfirmerte, og at de lange månedene deretter skulle gå fort, slik at de som 16-åringer kunne stikke til sjøs. For Bjarne var det likeså. Mulighetene i Gauldalen var små. Utfartstrangen stor, nysgjerrigheten enorm. Ikke det at han følte han belastet hjemmet, og skulle bidra - men det ligger i naturens lot å ”ville stå på egne ben”. Kombinert med tiden og omstendighetene, både hjemme og i landet generelt, var det ikke mange muligheter. Enkelte fikk seg arbeid hos NSB. Andre ble gående og slenge som sesongarbeidere og løsarbeidere. Skole var for de fleste noe helt fjernt på den tiden. Men tyskerne trengte arbeidskraft. Ideologier, politikk og følelser skiftet kontinuerlig. Slike analyser er enklest etterpå av vinnerne. For mange hjem med store barneflokker var det magesekken som styrte tro og drømmer. Realpolitikken var en unge som skrek seg i søvn av sult, en far som følte nederlaget ved å ikke kunne forsørge sin familie, og en tenåring som følte seg ”att i veien”. Det var så mange faktorer som førte frem til ulike valg. Myndighetene stakk av og gjorde ikke valgene enklere. Eller de gjorde det riktig enkelt, slik rådmannen i Trondheim gjorde det ved å oppfordre folk til å dra til Værnes og jobbe på flyplassen for tyskerne. 2 500 fulgte det rådet. Rådmannen ble etter krigen justisminister og ansvarlig for rettsoppgjøret. Et paradoks! (Ref. side 222 i ”*Ein rotløs nazist*” av Egil Ulateig).

Noen vil ha det til at Bjarne Ramberg fra Haltdalen tok seg jobb på Tirpitz. Hvilket valg hadde den unge konfirmanten i Haltdalen? Bjarne Ramberg hadde de samme følelser og

ønsker som alle andre, styrt av det lille de visste, av usikkerhet og drømmer, et håp om en fremtid. Krigen var ikke hans. Det var nok et meget begrenset antall som hadde ideologiske målsetninger. Hva visste en 16-åring i Haltdalen om hva som foregikk? Hva kunne han forutsi ville skje? Vinnere og de som tilfeldig kanskje valgte rett, vil alltid hovere. Rettsoppgjøret avslørte vel det. Enkelte få meldte seg på hver sin side i troen på det riktige, det politiske og

fremtidsrettede. Men de aller fleste meldte seg på ut i fra behovet for mat, klær og det å klare seg selv - eller berge sin familie. Når det er sagt, må det heller ikke alltid bli en unnskyldning, noen burde skjønne bedre enn de gjorde.

Gjennom personer med meget stor troverdighet fikk jeg høre at en haltdaling ved navnet Bjarne Ramberg var om bord på Tirpitz. Jeg sa de ikke imot, men trodde vel i og for seg ikke på det. Jeg lot det ganske enkelt ligge - som fantasi. Ja, innerst inne tror jeg ikke på det nå heller. Ingen nordmenn tjenestegjorde om bord på Tirpitz! Det er jeg ganske "så sikker på". Men så var det å la tvilen komme noen til del, og jeg valgte å snakke med de nærmeste. Jeg vet ikke hvorfor Bjarne Ramberg gjorde det han gjorde, tok de valg han tok - og eventuelt gikk i tysk tjeneste. Kanskje gjorde han det ikke engang, men med en viss sannsynlighet tjenestegjorde altså Bjarne om bord på et skip noen få uker eller måneder i 1944. Når jeg har valgt å ta med noen linjer omkring dette usannsynlige, er det fordi det er så spesielt at det mest fortjener en viss oppmerksomhet, og etter å ha intervjuet de som sto Bjarne nærmeste - må det ha vært noe i det lille han fortalte likevel. Sekundært velger jeg å ta dette med fordi Tirpitz på en måte tilhører vårt nærmiljø gjennom sin havn i Fættensfjorden fra den 16. januar 1942 til 11. mars 1943. Tirpitz "ble senket" den 12. november 1944 utenfor Tromsø. 1 204 døde, 806 overlevde - flere svømte i land. Blant annet Bjarne Ramberg, ble det sagt.

Bjarn Ramberg døde i 1999. Hans enke, Liv Jorun - bor i dag i Oslo. Hun forteller meg i vitnes nærvær, sin egen familie - at dette var noe Bjarne aldri snakket om. Han hadde så vidt nevnt det en gang på sine eldre dager, noe uklart og med få opplysninger - og ville la det bli med det. Hun spurte ham heller ikke mer. De traff hverandre i Oslo da Bjarne jobbet på spisevognen mellom Oslo og Stockholm. De giftet seg og fikk sju barn. Bjarne jobbet senere som vaktmester ved Vestlidalen borettslag på Stovner. Liv Jorun har i alle år hatt sitt virke innen helsesektoren.

Liv Jorun Ramberg

Det som taler for at Bjarne kunne ha tjenestegjort om bord, er det faktum at han virkelig fortalte det, hvor Liv Jorun erindrer at han nevnt navnet på skipet Tirpitz. Og at han stresset dette med at han svømte i land. Det er et viktig punkt som i alle fall gir signal om at han var om bord på et skip et sted. Andre forhold er at han til de grader holdt

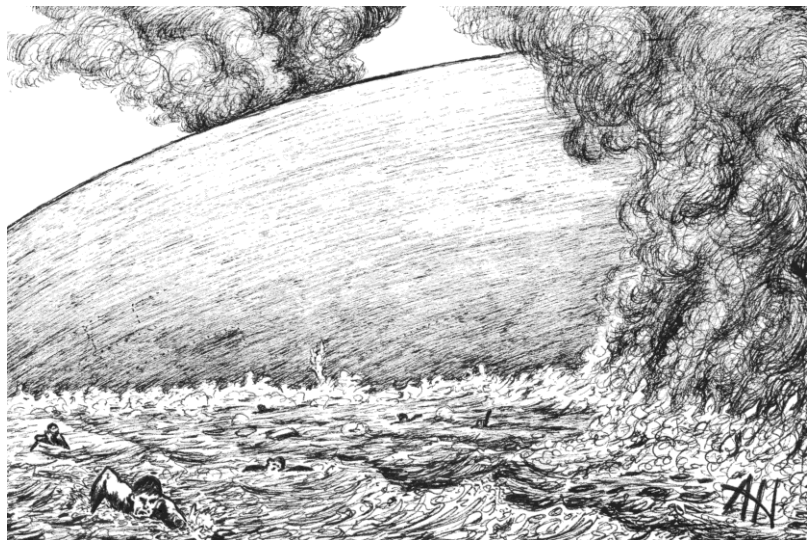
det for seg selv. Men det avgjørende er nok Bjarnes ungdomstid og impulsivitet. Han var ifølge mine kilder en liten villstyring, en som kunne finne på det mest underlige og overraskende. Da jeg begynte å undersøke dette ryktet, tenkte jeg selvsagt i retning NS og andre sympatier. Men etter å ha undersøkt Rambergfamiliens normer og holdninger, gjennom uttalelser fra sambygdinger og naboer - er det overhode ingenting som tyder på slike sympatier, heller tvert om. Så disse tanker kan avskrives for det valg Bjarne eventuelt tok. Det var nok mer et valg gjort av en *eventyrer*.

Sambygding og nabo fra ungdomstiden, Jon Drøyli - som også hadde hørt historien

Det som taler for at Bjarne Ramberg ikke var om bord på Tirpitz, er det faktum at Tirpitz ikke kom tilbake til Trøndelag etter den 11. mars 1943. På det tidspunktet var Bjarne 16 år. Hvor skulle i så fall Bjarne ha oppnådd nødvendig kontakt og gått ombord? Via sin slekt nordpå? Hvorfor har vi aldri tidligere hørt om nordmenn som tjenestegjorde ombord? Hvorfor skulle tyskerne ta med en guttunge på selveste *nordens ensomme dronning*? Og så det mest avgjørende: I henhold til mannskaplisten for Tirpitz, finnes ingen Bjarne Ramberg. Ref. min gode venn og samarbeidspartner: Antonio Bonomi, ekspert på Tirpitz og innehaver av mannskapsoversikten. Bjarne kunne selvsagt ha benyttet et falskt navn, men.....nei! En av de første informasjoner som tilfløt meg om Bjarnes eventuelle ombordværelse i nettopp Tirpitz, var at han gikk ombord i skipet i Oslo. Men Tirpitz var aldri i Oslo. Så min konklusjon er: Bjarne Ramberg var ikke på Tirpitz, men med stor sannsynlighet har han vært på et annet tysk fartøy et sted (forsyningsskip), kanskje et støtteskip en (1) gang ovenfor nettopp Tirpitz.

Vi vil trolig aldri få noen svar eller få vite hva som er sannheten. Hittil har alt trolig basert seg på misforståelser. Men historien som *historie* er god. Nå er det ikke det som gir meg den siste inspirasjonen til å fortelle dette, men muligheten til å vise en tid fra en sosial vinkel med basis i datidens levekår, samt få møte et menneske og en familie som også fikk sine prøvelser her i livet. Det gir ettertanke.

Bjarne Ramberg måtte som nevnt tidlig krøkes. Han dro ut i verden på lykke og fromme, uten utdannelse og med liten ballast. Hans liv var på ingen måte en dans på roser. Han vandret fra det ene til det andre. Men han var ikke den som løp fra sitt ansvar, og utviklet stor beskyttelsestrang. Da frierne begynte å komme på besøk til hans døtre, fikk de klar beskjed om å holde fingrene fra fatet eller så skulle de få *”flekke øran på slipesteinen i kjelleren”*, som han uttrykte det. Bjarne ville nok at sine egne skulle slippe å gå i hans fotspor. Og så kom hendelsen som skulle prege Bjarnes siste 16 år.

En påskedag i 1983 er hans sønn Rune på hyttetur sammen med de fleste i skoleklassen. Det var 17-18-åringer som skulle ta litt av ei helg, slik ungdom vanligvis gjør. De hadde fått låne hytta i Hurdal til foreldrene til en i klassen. Dette var ei hytte uten elektrisitet. Talglys og parafinlamper glødet. Det ble nok litt mye å drikke på enkelte, og Rune gikk og la seg. Utpå natta kom en kamerat med ei jente inn på rommet. Hva som skjedde er noe uklart, men ei parafinlampe synes å ha veltet og utløste en eksplosiv brann. Alle kom seg ut, unntatt Rune. Da de fikk han våken, kom han ut - som en brennende fakkell. Han ble sendt med luftambulansen til

Bjarne og Liv Jorun med sønnen Rune

Ullevål. Derfra var det å få han overført til eksperter i Danmark eller Sverige. Danskene kunne ikke ta imot ham, så han ble brakt til Linkøpig i Sveige. Mor Liv Jorun husker at hun fikk en telefon klokken 7 om morgenen. Hvordan hun kom seg til Ullevål husker hun ikke. Rune døde fem dager senere. Bjarne og Liv Jorun hadde mistet det kjæreste og viktigste de hadde, nemlig et barn. For Bjarne ble dette på et vis det siste loddet å kaste. Motgangen og livets revy minnet ham på sin egen ungdomstid. Han kunne selv den gangen ha blitt kun 17 år. Han valgte å fortelle Liv Jorun om noen måneder av sitt ungdomsliv, en slags befrielse om noe som bare måtte ut - kall det Tirpitz eller hva du vil. Når sorgen kommer ovenfor det ene, kan det lett ta med seg også det andre. Kanskje noe du skjemmes over. Forhold du opprinnelig ikke hadde tenkt å fortelle. Bjarnes liv og valg var ikke lette. Tapet av sønnen en prøvelse og et menneskes største anstrengelse. Det meste kommer til overflaten før eller siden, ja selv Tirpitz. Vi har vel alle en erfaring fra *"in vino veritas"*.

Fam. Ramberg, mars 2009. F.v: Eileen Vibeke Halvorsen, Odd Mange Kværner, Jarle Ramberg, Liv Jorun Ramberg, Stig Kjetil Ramberg med lille Helene og Nina Strømberg

Dette kapittelet startet med Kjøli gruver. Så grov vi oss ned i grublerier, hvor det ene tok det andre - fant livets harde virkelighet gjennom et rop om urettferdighet, et tap og en familiær tragedie. For Liv Jorun finnes bare en kaptein og en krigshelt i sin kamp, nemlig den gode Rune - så får bare *"Tirpitz"* seile sin egen sjø.